

בס"ד. שיחת ש"פ דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב, ה'תשט"ו.
בלתי מוגה

א. התוועדות זו מיוסדת על דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר' בשם אדמו"ר הזקן, אודות ה"פתקא אשר משמי שמיא נחיתא", שבכחה של התוועדות חסידית לפעול יותר מפעולתו של המלאך מיכאל ("וואָס אַ חסיד'ישע פאַרבריינגען קאָן אויפטאָן, קאָן מלאך מיכאל ניט אויפטאָן"). ומכיון שבשבוע זה צריך להיות ענין הנוגע לציבור גדול של בני ישראל² — הרי אם יצליח המלאך מיכאל לפעול זאת, תהי' ההתוועדות בבחינת תוספת; ואם, מאיזה טעם שיהי' לא יפעל זאת מלאך מיכאל — תפעל זאת ההתוועדות, ויהי' הכל בטוב הנראה והנגלה.

*

ב. בלקו"ת פרשתנו³ ישנו המאמר ד"ה "ציון במשפט תפדה". מאמר זה ישנו גם בא' ה"ביכלאך", שבו נמצאים מאמרים מהשנים תקע"א ו(תחלת) תקע"ב, וביניהם גם מאמר זה, אודותיו נרשם שנאמר "אור ליום ב' ערב ט' באב וויטעבסק"⁵. למאמר זה נוספו הגהות מכ"ק אדמו"ר הצ"צ. הגהות אלו הן משני זמנים: ישנן הגהות הצ"צ על המאמר הנדפסות בלקו"ת, שהגהות אלו הן מלפני שנת תר"ח (שהרי בשנת תר"ח היתה הדפסת הלקו"ת), וישנן הגהות משנת תרכ"א — חמשים שנה מאז אמירת המאמר⁶. ומכיון שכבר דוברי שילמדו בכל שבוע את הלקו"ת דשבוע זה,

תשט"ו* (ולאח"ז באוה"ת פרשתנו (כרך ו) ס"ע ביקעג ואילך ובסה"מ תקע"א ע' רנח ואילך). וראה בפתח דבר שם (נדפס גם באוה"ת שם בהערה).
6) נדפסו בקונטרס הנ"ל, ולאח"ז באוה"ת פרשתנו ס"ע כח ואילך.
7) שיחת ש"פ וישב, מבה"ח טבת ס"ה (תו"מ ח"י"ג ע' 173 ואילך). וש"נ.

1) אג"ק שלו ח"ג ע' תיג. וש"נ.
2) ביום השלישי (ד' מנחם-אב) שלאחרי שבת זו התקיימו באה"ק הבחירות ל"כנסת", וכנראה הכוונה שבין הרשימות המתמודדות היו כאלה המנגדים על השם תורתו ומצוותי*.
וראה גם לקמן ס"ז ואילך (המו"ל).
3) בתחלתו.
4) ישע"א, א, כז.
5) יצא-לאור בקונטרס בפ"ע בשנה זו —

(* ראה גם מכתב י"ב מנחם-אב שנה זו (אג"ק ח"י"א ריש ע' שכב).

(* ראה גם מכתב כ"ד תמוז שנה זו (אג"ק ח"י"א ס"ע רעט).

ה"חסיד'ישע פרשה" — מסתמא כבר למדו כולם את המאמר, ובפרט שה"חסיד'ישע פרשה" דשבוּע זה היא קצרה. ולכן, אומר עתה את המאמר בקיצור.

ג. מאמר ד"ה ציון במשפט תפדה.

* * *

ד. אודות⁸ שבת זו (שבת חזון) ישנו פתגם⁹ מהרב הקדוש ר' לוי יצחק מבארדיטשוב נ"ע, שבשבת חזון מראים את בית המקדש השלישי — "חזון" מלשון ראי' — אלא שראי' זו היא מרחוק, וזהו הענין ד"שבת חזון".

עפ"ז תוכן השייכות דשבת חזון לפרשת דברים, שהקביעות דשבת חזון היא תמיד בפ' דברים:

בפרשת דברים מתחיל "משנה-תורה". ואף שהתורה היא "תורה אחת", מ"מ, נשתנה¹⁰ משנה-תורה משאר החומשים, בכך שמשנה-תורה נאמר לדור שנכנס לארץ-ישראל, ולכן הי' צורך להבטיח ("באָוּאַרענען") ענינים מסויימים כו', שקודם לכן לא הי' צורך להבטיחם.

החילוק בין דור המדבר לדור שנכנסו לארץ הוא, שדור המדבר הי' "דור דיעה"¹¹ והיו במדריגתו של משה רבינו, שהיתה לו ראי' באלקות. אבל הדור שנכנסו לארץ, שהיתה להם כבר שייכות לגשמיות — במילא הי' חסר אצלם בענין הראי' באלקות, ואצלם לא היתה אלא שמיעה, כמ"ש "ועתה ישראל שמע וגו'"¹² (שמדריגת הראי' שפעל משה רבינו בדור שנכנסו לארץ לא הי' אלא ראי' מרחוק וכו').

החילוק בין ראי' לשמיעה הוא¹³, שכאשר רואים דבר הרי זה בלי גבול, אין בזה שום מצרים והגבלות, דהיינו ששום ענין לא יזיז אותו ממקומו שיתעוררו אצלו ספיקות בדבר, כיון שהוא בעצמו ראה זאת.

11) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדבר פ"ט, ג. וש"נ. וראה גם לקו"ת שלח לז, ב.

12) ואתחנן ד, א. וראה לקו"ת ר"פ ואתחנן.

13) המשך וככה תרל"ז פל"ג (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תנש ואילך). ובכ"מ.

8) סעיף זה הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 357 ואילך.

9) במהדורא זו ניתוספו כמה פרטים מהנחה בלתי מוגה, וגם כמה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

10) ראה רשימות הצ"צ לאיכה ע' 45 (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' איצו)*.

11) ראה מגילה לא, ב. לקו"ת במדבר יז, ג. וש"נ.

(מהנחה בלתי מוגה). וראה לקו"ש חל"ט ע' 8 ואילך. וש"נ.

(* ושם ניתוסף גם משל על פתגם זה

משא"כ שמיעה, כאשר שומעים דבר, הרי אף שבשעת מעשה מתקבל אצלו ("ווערט אָפגעלייגט ביי אים") הדבר ששומע, מ"מ, ע"י קושיא יתכן שהענין ייסתר אצלו, והרי זה מורה, שגם בשעה שהדבר הי' מונח אצלו, הי' הענין אצלו באופן מוגבל¹⁴.

ולכן במשנה-תורה, שנאמר לדור שנכנסו לארץ, שאצלם היתה רק מדריגת השמיעה באלקות — הי' צורך לצוותם אודות ענין המסירות-נפש והדומה, שלדור המדבר לא הי' צורך לצוות ולהזהיר על כך¹⁵.

ואעפ"כ, אף שהדור שנכנסו לארץ היו במדריגה תחתונה יותר מדור המדבר — היתה בהם מעלה שלא היתה בדור המדבר. ולכן נאמר בדור המדבר¹⁶ "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וגו'", דקאי על שילה וירושלים¹⁷, לאחרי שכבר נכנסו לארץ-ישראל דוקא.

והטעם הוא, כיון שע"י הירידה גופא, שהתחילו להתעסק עם דברים גשמיים בירידת המדריגות — דוקא עי"ז מתמלאת אמינית הכוונה, בנין המנוחה והנחלה.

ונמצא, שהענין דשבת פ' דברים, התחלת משנה-תורה, מורה על התכללות שני ענינים הפכיים: (א) זוהי ירידה גדולה, (ב) ע"י ירידה זו — דוקא על ידה נעשית אמינית העלי'.

וזוהו ג"כ הענין דשבת חזון, שגם בו ישנם שני ההפכים: מצד אחד הרי הוא ב"תשעת הימים"¹⁸, ויתירה מזו, הוא השבת שלפני תשעה באב, זמן החורבן. אבל מצד שני, הרי ע"י ירידה זו דוקא תהי' תכלית העלי', כאמור בשם הרב הקדוש הרלוי"צ מבארדיטשוב נ"ע, שבשבת חזון מראים את בית-המקדש השלישי, שהוא למעלה מאלו שלפניו, יבנה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו.

ה. והנה, מכיון שענינה של שבת זו הוא חיבור שני הפכים — הרי זה נעשה ע"י קו השלישי, שלמעלה משני הקוים, שלכן כולל בתוכו את שני הקוים (כמדובר לעיל במאמר¹⁹).

16 פ' ראה יב, ט.

17 מגילה י"ד, א. וש"נ. ירושלמי מגילה ספ"א. הובא בפרש"י עה"פ. וראה גם זח"ב רמא, א. רמב, א.

18 נוסף על היותו ב"שלושת השבועות" (מהנחה בלתי מוגה).

19 ספ"ד (לעיל ע' 236).

14 וע"ד שמצינו (ב"ב יט, ב) בדבר המקבל טומאה, ש"אינו חוצץ בפני הטומאה" (בכמה דינים). והיינו, שאף עתה הוא טהור, הרי עצם העובדה שבאפשרותו להיות טמא, פוסלתו מלחצוץ בפני הטומאה (ראה גם לעיל ע' 165. וש"נ). — מהנחה בלתי מוגה.

15 ראה תניא ספכ"ה.

וזהו גם ענינם של ג' בתי-המקדש: ביהמ"ק הראשון — הי' בזמן שלמה, שאז "קיימא סיהרא באשלמותא"²⁰, גילוי מלמעלה למטה, זמן של גאולה; ביהמ"ק השני — הי' בזמן ש"אכתי עבדי אחשורוש אנן"²¹, בדרך מלמטה למעלה, זמן של גלות. ועל שני בתי-מקדשות אלו נאמר²² "יחיינו מיומים". ואילו ביהמ"ק השלישי — עליו נאמר (בהמשך הכתוב) "ביום השלישי יקימנו ונחיי לפניו", דקאי על ביהמ"ק דלעתיד, שהוא למעלה מב' הקוים דגלות וגאולה.

ולכן תהי' הגאולה דלעתיד גאולה שלימה, שאין אחרי' גלות²³ — דמכיון שגאולה זו היא למעלה לגמרי מב' הקוים דגלות וגאולה, לכן היא גאולה שלימה ואמיתית, במהרה בימינו, ע"י משיח.

* * *

ו. אמרו רז"ל²⁴: "כל ישראל ערבים זה בזה". ומזה מובן — אפילו מצד הפירוש הפשוט שבזה, ובפרט מצד הפירוש הפנימי המבואר בחסידות²⁵, שכל בני ישראל "מעורבים זה בזה", כיון שכל בני ישראל הם "קומה אחת שלימה"²⁶ — שכאשר יהודי מתערר בתוספת התחזקות בתומצ', הרי זה פועל על כל בני ישראל בכל קצוי תבל.

וכידוע²⁶ המשל בזה, שכאשר אבר מסויים חולה, הנה עי"ז שמקיזים דם באבר אחר, מתרפא גם אבר זה.

ולכן, בשעה שיושבים יהודים יחד בהתעוררות, ובפרט בהתוועדות חסידית מתוך שמחה של מצוה — הרי זה פורץ את כל הגדרים²⁷, ופועל בכל בני ישראל בכל קצוי תבל.

ואין זה בסתירה לענין הבחירה, שכל אחד צריך לבחור בעצמו בטוב — כי, הפעולה הנ"ל אינה אלא הגברת הצד הטוב על הצד דלעו"ז, וכאשר מגבירים את הצד הטוב, אזי בוחר הלה בעצמו, בכחירתו החפשית, בטוב, כפי שהקב"ה מייעץ "ובחרת בחיים"²⁸.

וע"ד שמצינו ברמב"ם²⁹ בענין "מי שהדין נותן שכופין עליו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש .. (ש)מכין אותו עד שיאמר רוצה אני" —

24) שבועות לט, סע"א. וש"נ.

25) לקו"ת בהעלותך לג, ג.

26) שם ר"פ נצבים.

27) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

28) נצבים ל, יט.

29) הל' גירושין ספ"ב.

20) זח"א קנ, א. רכג, א"ב. ועוד. וראה

גם שמו"ר פט"ו, כו.

21) מגילה יד, א. וש"נ.

22) הושע ו, ב ובפרש"י.

23) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא

בתוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב.

ש"מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות (וכפתגם אדמו"ר הזקן³⁰ שיהודי אינו רוצה וגם אינו יכול להיות נפרד ח"ו מאלקות), ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו", כיון שאז נתגלו רצונו ובחירתו שלו, שיהודי מצד עצמו בוחר בטוב.

ובזה יובן מארו"ל³¹ "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים" — שהכוונה בזה אינה לחולה בגשמיות דוקא, אלא גם לחולה ברוחניות — דלכאורה³², הרי זה בסתירה למארו"ל³³ "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"? אלא הענין הוא כנ"ל, שפעולתו של ה"חכם" היא לכפות את האדם ולהסיר ממנו את אונס היצר הרע, ואזי בוחר הוא בטוב בעצמו.

ואז נותן הוא "גט" למי ש"מצא בה ערות דבר"³⁴, דהיינו שהוא מתגרש ("ער גט זיך אָפּ") מהענינים דלעו"ז, ונעשה אשה לו ית', דהיינו שמתקשר עם הקב"ה — בבחירתו החפשית.

ז. כ"ק מו"ח אדמו"ר נהג לומר, שאין צריכים להתערב ב"בעל-הבית" שקייט³⁵.

ונוסף לזה, הרי ישנו מאמר מאדמו"ר האמצעי ד"ה להבין ענין לקיחת אנשי חיל כו"³⁶, ותוכנו הוא בביאור התכלית שבענין לקיחת בני ישראל לצבא — דלכאורה, מכיון שבצבא ישנן גזירות על קיום המצוות כו', איזו תכלית יש בזה? ומבאר שם בהמאמר, שדוקא כאשר ישנן גזירות, ואעפ"כ מקיימים כמה מצוות במסירות-נפש, הרי אותן מצוות מועטות שמקיימים במס"נ יקרות הן ביותר למעלה, ועד שבשביל זה כדאי כל הגזירות, וכדאי כל המצוות הרבות שאין מקיימים כלל, מצד גודל הנחת-רוח במצוות אלו שמקיימים במס"נ.

אמנם אעפ"כ, הרי המוזכר לעיל (ס"א) אינו ענין של טוב הנראה והנגלה, והרי רוצים אנו שהענינים יהיו בטוב הנראה והנגלה.

(33) ברכות לג, ב. וש"נ.

(34) תצא כד, א.

(35) ראה גם סה"ש תש"ח ע' 187. וראה

אג"ק ח"ז ע' רג.

(36) נדפס במאמרי אדהאמ"צ קונטרסים

ע' רסג ואילך. וש"נ.

(30) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע'

שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע'

תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.

(31) ב"ב קטז, א. וראה גם שו"ת חת"ס

חאו"ח סקס"ו.

(32) ראה גם תו"מ ח"א ס"ע 62 ואילך.

ונוסף לזה: המדובר במאמר אדמו"ר האמצעי הנ"ל הוא בנוגע לגזירות של גויים, שבזה אין חילול השם, כיון שהגויים הם "כגרזן ביד החוצב"³⁷; משא"כ כשמדובר בגזירות של בני ישראל, שבזה ישנו חילול השם — אין הדבר כדאי כו'.

והעיקר הוא — שרוצים אנו, ומובטחים שכן יהי', שבעקבתא דעקבתא דמשיחא, שהוא הזמן שבו אנו עומדים עתה, יהי' טוב הנראה והנגלה, וטוב הנראה והנגלה פירושו — שלא יהיו שום גזירות כלל, וילמדו תורה ויקיימו מצוות מתוך מנוחה והרחבת הדעת.

ח. בהלכות העוסקות במלך המשיח, כותב הרמב"ם³⁸ שהמשיח "יכוף כל ישראל לילך בה (בתורה) ולחזק בדקה". ולכאורה אינו מובן:

אמרו רז"ל³⁹ "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב", וא"כ, הרי ממה-נפשך אינו שייך ענין הכפי': אם יהי' זה "דור שכולו זכאי" — אין צורך בכפי', ואם יהי' זה "כולו חייב" — גם אז אינו מתאים ענין הכפי', שהרי כדי לכפות יש צורך באחיזה בדבר כלשהו ("מען מוז האָבן באַ וואָס צו אָנהאַלטן זיך"), ובמצב של "כולו חייב" הרי אין זה שייך?

וביאור הענין:

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע כותב במכתב (שנתפרסם כבר ב"קופיר"⁴⁰), שישנם ב' מדריגות במשיח — "דוד" ו"בן דוד": "דוד" — ענינו הגילוי דמשיח, "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר"⁴¹; ו"בן דוד" קאי על זמן שקודם לזה, שאז עדיין לא יהי' גילוי זה, ומכיון שעדיין ישנו העלם — יהי' תערובות טוב ורע.

ועפ"ז יובן מ"ש הרמב"ם שמשח "יכוף כל ישראל כו'":

זה שאמרו רז"ל שדורו של משיח יהי' "דור שכולו זכאי או כולו חייב" — קאי על המדריגה הב', שהיא כבר לאחר הבירור, ואז לא שייך ענין הכפי' (כנ"ל); משא"כ מ"ש הרמב"ם שמשח "יכוף כל ישראל" — קאי על הזמן ד"בן דוד", שאז יהי' עדיין תערובות, ואז תהי' פעולת משיח ש"יכוף כל ישראל".

37) ע"ד לשון הכתוב — ישעי' יו"ד, טו.

39) סנהדרין צח, א.

40) קובץ מכתבים מכתב ט. ולאח"ז

וראה זח"א לו, א.

41) באג"ק שלו ח"א ע' שיא ואילך.

38) הלי' מלכים ספ"א. וראה גם לעיל ע'

41) ישעי' מ, ה.

164. וש"נ.

כלומר: לכל לראש תהי' עבודתו של משיח בכירור הטוב מן הרע, דכיון שיהי' עדיין תערוכות טוב ורע, יפעל משיח ענין הכפי' ויברר את הטוב מהרע, ואז יקח את אלו שבמצב ד"כולו זכאי" אל הגאולה, ואילו את הנמצאים במצב ד"כולו חייב" — יניח הצדה לעת-עתה; ואח"כ יפעל גם על אלו שהיו קודם לזה במצב ד"כולו חייב" — לצרף גם אותם עמו אל הגאולה השלימה.

ט. ענין הכפי' שיהי' ע"י משיח — אין פירושו כפי' "בשוטי" דוקא, אלא יכולה להיות גם כפי' בדברים ("במילי")⁴². ויתירה מזו: יתכן אפילו שה"דברים" ("מילי") נאמרים במקום אחר לגמרי, כשהלה כלל אינו שומע, ואעפ"כ, ע"י "דברים" אלו, כופים אותו, ומסלקים ממנו את אונס היצה"ר (כנ"ל).

וע"ד מ"ש אדמו"ר הזקן⁴³, ש"מורי זלה"ה הי' נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו הי' אומרה בפה אף שלא יבינו השומעים כ"כ. . בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו בזה העולם בכחי' יציאת הדיבור כשמדברה בפיו. . ואזי יוכל אחר אף שהוא בסוף העולם להשיגה".

ואם כן, הרי בשעה שמתקבצים יחדיו עשרה מישראל, שאז "שכינתא שריא"⁴⁴ "אפילו כשאינם מדברים בדברי תורה"⁴⁵, ובפרט כשגם עוסקים בד"ת, ובפרט כשהדבר נעשה מתוך התוועדות חסידית, ובפרט כשחוזרים על פתגם מא' מרבתינו נשיאינו, שענינו של רבי הוא "אנכי עומד בין הוי' וביניכם"⁴⁶, ונמצא שמצרפים לזה גם את העצמות — אזי יש בכחם לפטוק שגם יהודי נוסף יתעורר במסירות-נפש ויעמוד בתוקף בעניני יהדות — כשם שהם מאחלים זאת לעצמם.

והיינו, שכאשר הולכים בדרך אהבת ישראל, שהיא מצותו של הקב"ה — הולכים בשליחותו של הקב"ה, וממילא יש בכח לפעול גם ענינים שאפילו מלאכים אינם יכולים לפעול — לא מבעי מלאכים שנבראים לזמן קצר, שעליהם אומרים⁴⁷ "יוצר משרתים ואשר משרתיו כו", אלא אפילו מלאכים נצחיים, כמו המלאך מיכאל, שנברא כבר בששת ימי בראשית, כמ"ש⁴⁸ "ועוף יעופף גו'", "ועוף דא מיכאל"⁴⁹, והוא

שלום ע' 158.

47) נוסח ברכות ק"ש. וראה לקו"ת אמור

לו, א.

48) בראשית א, כ.

49) זח"א מו, ב.

42) ראה כתובות עז, סע"א.

43) מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ.

44) סנהדרין לט, א.

45) תניא אגה"ק סכ"ג (קלו, ב).

46) ואתחנן ה, ה. וראה סה"ש תורת

"מלמד זכותן של ישראל"⁵⁰, כ"י⁵¹, גם מלאך מיכאל יכול רק ללמד "זכותן של ישראל", אבל בענייננו יש צורך תחילה לפעול את "זכותן של ישראל", וענין זה הוא בכח הנשמות דוקא.

(וסיים⁵² כ"ק אדמו"ר שליט"א:) ויה"ר שיהי' זה בחסד וברחמים, בטוב הנראה והנגלה.

* * *

י. עומדים אנו עתה בימים אודותם נאמר שיהפכו "לששון ולשמחה"⁵³.

והנה, מבואר בחסידות⁵⁴, ש"ששון" ו"שמחה" הם שני קוים: מלמעלה למטה ומלמטה למעלה.

וכיון שבכאו"א משני קוים אלו ישנה מעלה, וכמבואר בשערי אורה⁵⁵ ובהמשך תרס"ו⁵⁶ בענין תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, שבכל אחד מהם ישנה מעלה שאין בזולתו — לכן נוסח הברכה הוא "יהפכו לששון ולשמחה", דהיינו שיהיו ב' המעלות, שענין זה נעשה ע"י קו הג', כנ"ל (ס"ה).

(טרם צאתו אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:) יה"ר שנצא מהגלות אל הגאולה השלימה והאמיתית בחסד וברחמים.

50) שמו"ר פי"ח, ה. וראה פס"ר פמ"ה, יו"ד. מצו"ד דניאל יב, א.
51) כ"ה בזכרון אחדים (המו"ל).
52) חסר נוסח הברכה (המו"ל).
53) זכרי' ח, יט. וראה רמב"ם הל' תעניות בסופן.
54) ראה גם שערי אורה שער הפורים ד"ה וקבל היהודים פל"ה. אוה"ת מג"א (הוצאת תש"ג) ע' קנב. סה"מ תרנ"ג ע' רנט ואילך. עזר"ת ע' קכא.
55) שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך.
56) ע' צ ואילך.